

VITAINDÍTÓ (I.)

Kerekes Gábor

Vidékfejlesztés és falupolitika¹

Az RMDSZ számára, ahogy a programjából is egyértelműen következik, különösen fontos a vidékfejlesztés és a falupolitika, amelyeket részletesen a *Gazdaság*, illetve *Az RMDSZ regionális érdeke, régió- és területfejlesztés* című fejezetekben tárgyal.

A cél „a vidéken élő lakosság életminőségének javítása”, „a természeti és kultúrtáj megőrzése, a vidéki térség fenntartható fejlődésének a megteremtése a vidék adottságainak, sajátosságainak megfelelően”. Ennek megvalósítása érdekében konkrét eszközöket, feladatokat, politikákat fogalmaztunk meg abból a felismerésből, hogy a vidék, a falu életét a gazdaság és az infrastruktúra fejlettsége határozza meg, melyhez jelentősen hozzájárul a humán erőforrás minősége, de mindezek mellett elengedhetetlen a speciálisan a vidéket érintő szociális problémák kezelése is.

A világban zajló gazdasági átrendeződésre tulajdonképpen válasz az Európai Unió mint alternatíva, hogy Európa országai ne maradjanak le más földrészekkel szemben a globális gazdasági versenyben. Románia – az Európai Unióhoz való csatlakozás esetén – nagyobb eséllyel tudja felvenni a versenyt a világ más fejlődő országaival. A csatlakozással járó feltételrendszer kialakításakor egy olyan gazdaság- és intézményfejlesztési politikát kell folytatni, amely figyelembe veszi az erdélyi helyi társadalmak sajátos örökségét, valamint az itt élő nemzeti közösségek igényeit, intézményteremtő és -működtető hagyományait. Szükség van Erdély felkészítésére az Európai Unió bővítéséből adódó lehetőségek kihasználására.

Az RMDSZ programja, a falu, a vidék életét befolyásoló két legjelentősebb meghatározóra koncentrálva, a *gazdaság* és az *infrastruktúra* fejlesztésére fogalmaz meg konkrét javaslatokat, amelyeket a kormánykoalíció tagjaként is határozottan képvisel. Gazdasági fejlődés nincs infrastruktúra nélkül. Ezért szükséges a korszerű közlekedési és a kommunikációs infrastruktúra kialakítása, amely elősegíti az infrastruktúrához és a tudáshoz való egyenlő hozzájutást. A gazdasági fellendüléshez elengedhetetlenül szükséges a *minőségi oktatáshoz*, az átképzéshez, a felnőttképzéshez, az egész életen át tartó tanuláshoz való hozzáférés esélye. A vidék helyzetét befolyásoló

negyedik dimenzió a *szociális dimenzió*. A saját falujukban élő 55 év fölötti életkorúakra jellemző a negatív életkilátás, jövőkép. Ezen helyzet is feltétlenül orvoslásra szorul.

A jelenlegi helyzet rövid értékelése

Romániában a falun élők száma az ország lakosságának 47,2%-át tette ki 2002-re. A mezőgazdaságban dolgozók aránya 28,2%-ról (1990-ben) 40,8%-ra nőtt 2000-re. Az idősebb korosztály 53,3 százaléka él falun a mezőgazdaságból. A falun lakó és mezőgazdaságban dolgozók nagy aránya is jelzi, hogy a változások ellenére a falusi és városi életkörülmények közötti különbségek jelentősek maradtak. A tartós fogyasztási javak elterjedését vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a falu ezek mindegyikével rosszabbul áll, mint a város. A számítástechnika és az internethasználat terén a különbség még nagyobb.

A vidék, a falu helyzetét a város és a falu közötti gazdasági különbség, valamint a vidéki infrastruktúra elmaradottsága határozza meg.

A gazdasági fejlődés elsősorban a magasan urbanizált térségekben történik, valamint ott, ahol fejlett az infrastruktúra. A magasan urbanizált térségekben felfutó ipari és szolgáltatói ágazatok a mezőgazdaságnál lényegesen nagyobb jövedelmet és életszínvonalat biztosítanak.

A korszerű infrastruktúra hiánya gátolja a fordított folyamatok kialakulását is, az emberek és a gazdasági egységek városról vidékre történő kitelepedését. Az értelmiséget, a szakembereket a vidék nem tudja helyben tartani. Ez tovább erősíti a vidék lemaradását a városhoz képest.

A vidéki életkörülményeket jellemzik a legutóbbi *népszámlálás* lakásadatai, melyekből kiderült, hogy 2002-ben a falusi lakások fele vályogból, földből vagy égetetlen téglából volt építve. Ennél is kifejezőbbek a *közművesítésre* vonatkozó adatok: vezetékes vízzel és szennyvízelvezetéssel a falusi lakások csak megközelítőleg 15%-a rendelkezik, gázfűtéssel mindössze 7,7%-uk. Szintén elgondolkoztató a megyei *utak* állapota Erdélyben, ahol az aszfaltozott utak részaránya alacsonyabb, fele az országos átlaghoz képest.

Jelenleg az *életkörülmények* lényegesen rosszabbak vidéken, mint városban. Falun lakni társadalmilag továbbra is hátrányos helyzetet jelent. A közvélemény-kutatások, amelyek a falusi lakosság hangulatát és életkörülményeit vizsgálják, azt mutatják, hogy a falusiak a jövővel szemben lényegesen bizalmatlanabbak, mint a városiak.

A falusi lakosság sokszorosan hátrányos helyzetben van a városi lakossággal szemben a *szociális-egészségügyi* ellátás, valamint a társadalombiztosítás

terén is. A szükséges szociális egészségügyi infrastruktúra hiánya odavezetett, hogy a falusi lakosság szociális és egészségügyi helyzete tarthatatlan állapotokat eredményezett, főleg az elszigetelt, a várostól távol eső településeken.

A falusi lakosság *foglalkoztatási* problémáinak nem kellő módon való kezelése a fiatal munkaerő elvándorlását ösztönzi, aminek egyenes következménye a falusi lakosság elöregedése.

A települések gazdasági lehetőségét a helyben található *munkahelyek* mellett az ingázással elérhető munkahelyek is jelentik. A szocialista ipar válsága az ingázással elérhető munkahelyek megszűnését is jelentette. Ez jelentős csapást jelentett a falusi lakosság jövedelmére. Helyenként a munkaképes lakosság jelentős része külföldön dolgozik, amely egyfelől jelentős jövedelmet biztosít a családoknak, másfelől azonban megnövelheti a kivándorlást. Az iparban történő átalakulások a dolgozók számának csökkenését is jelentették. Az új, szakképesítést igénylő technológiák megjelenése a képzetlen munkaerő alkalmazását nehezítették meg (a falusi munkaerő foglalkoztatására nézve súlyos következményekkel járva). A gyermekcipőben járó felnőtt-, illetve átképzés nem nyújt segítséget a technológiai változások miatt munkanélkülivé válóknak. Ezek számára a mezőgazdaságon kívül kevés alternatíva maradt. Az így létrejött gazdaságok nagyrészt a minimális befektetést igénylő önellátó, természetes gazdálkodást folytató paraszti gazdaságok sorát gyarapítják, melyek egyelőre a birtokkoncentráció akadályát képezik.

A gazdaság átalakulása a *kisvállalkozások* térnyerését hozta a nagyüzemekkel szemben. Ez némileg a vidék gazdasági esélyeit növelte, hisz a kisvállalkozások létrehozása és működtetése könnyebb, mint a nagyüzemeké. Jelentős a kisvállalatok szerepe a falusi kereskedésben, vendéglátásban és a faluturizmusban. Szintén jelentőssé vált a helyi erőforrásokra épülő kitermelőipar, mely újabb lendületet kapott az erdők restitúciója és az észak-erdélyi autópálya építésének elkezdése miatt. A városhoz közel eső falvakban, az olcsó telekárak és működési költségek miatt, könnyűipari és kereskedelmi központok jelentek meg. Elkezdődött a nagy megyei sütőipari vállalkozások konkurenciája is a sok falusi sütődével. Néhány faluban a hagyományos népi háziipar új formáinak megjelenése jelentett komoly változást. Egyes falvak a máshol termelt termékek kereskedését is átvették, így regionális kereskedési központokká alakultak. Ehhez nélkülözhetetlen volt a szerencsés elhelyezkedés, valamely, turisták által kedvelt útvonal melletti fekvés.

*Demográfiai*lag a falvakat nem kezelhetjük egységesen. Népesedési szempontból nagymértékben eltérnek a perifériális aprófalvak a nagyobb, központi fekvésű, az elvándorlás által kevésbé érintett falvaktól.

A falvak sajátos demográfiai helyzetét alakító általános tényezők között szükséges kiemelni: egyrészt a múlt rendszer modernizációs folyamatait – az iparosítást és az urbanizációt –, amit intenzív falu-város irányú migráció kísért, másrészt, hogy a falvakon a termékenység a múltban is és ma is jóval az országos átlag alatti. E két tényező hatására falvakon nemcsak az idős (60 év feletti), hanem a fiatal (14 év alatti) korosztály aránya is magasabb, mint városokon. Ezzel szemben az aktív, munkaképes lakosság jóval kisebb arányt képvisel. E két tényező – a romániai magyar népességre számolva – falvakon 100 aktív korú lakosra 140 eltartottat jelent, míg városokon csupán 70-et.

Az elmúlt évtizedekben a falvakon élők nagyobb mértékben estek ki a nagy állami ellátórendszerekből. Ezért a mezőgazdaságban foglalkoztatottak, illetve az ún. „önellátó gazdálkodások” száma és aránya magas.

Az elmúlt 15 évben a *mezőgazdaság* jelentősen átalakult. A téeszék helyett a kisüzemi gazdálkodás vált uralkodóvá. A kollektivizálás előtti gazdálkodási viszonyok és gyakorlatok nagymértékben visszaálltak. Ennek következtében 1999-ben a gazdaságok 50%-a 1 hektár alatti volt. Az átlagosan 1,7 hektáros magángazdaságok átlagosan 4,3 parcellában kerültek vissza a gazdák tulajdonába. A kisbirtokok a gépi művelés számára kedvezőtlenek. A gazdák által feleleveníthető egyetlen gazdálkodási modell pedig a kollektivizálás előtti kis- és középparaszti gazdálkodás volt. A gazdaságok legnagyobb része a természetes gazdálkodás irányában mozdult el. Felvásárlási rendszer hiányosságai miatt a helyi piacok szerepe megnőtt ugyanúgy, mint a terménycsere jelentősége is.

Románia gazdasági fejlődésének egyik kulcsfontosságú területe a mezőgazdaság. A GDP 13%-át teszi ki, és az aktív lakosság 31%-ának ad munkalehetőséget (folyamatos csökkenést mutat 1999 óta, amikor ez 41,2% volt). 1991–2004 között a külföldi befektetések 12%-a a mezőgazdaság területén történt. 2003-ban a mezőgazdasági össztermelés 64,1%-át a termés, 34,9%-át az állatállomány, 1%-át a mezőgazdasági szolgáltatások jelentették.

Habár a szövetségi törvényt sikerült hosszas küzdelem után elfogadtatni a parlamenttel, alkalmazása még gyermekcipőben jár. Nincsenek még kézzelfogható minták, sikeres alkalmazások, és az elmúlt 50 év mindenféle közösködés iránt nagyfokú ellenállást alakított ki. Sajnálatos, hiszen a szövetség a mezőgazdaság jövedelemtermelő képességét korlátozó két legfőbb okot tudná ellensúlyozni. Egyfelől meg lehet teremteni a modern mezőgazdasághoz elengedhetetlen nagybani gazdálkodást, másfelől a termeléstől a fogyasztóig történő termékláncból a nagyobb részesedést. Köztudott,

hogyan a nagyobb nyereségek nem a termelésből, hanem az eladásból származnak, amelyhez nélkülözhetetlen a logisztikai, tárolói, feldolgozó, csomagoló háttér. Az is igaz, hogy a szövetkezéssel megteremthetőek a modern gazdálkodás alapjai, de kérdéses, hogy a fejlesztéshez szükséges tőke, szakemberek, hogyan hozhatók be a rendszerbe. Arról se feledkezzünk meg, hogy a helyenként megfigyelhető negatív demográfiai folyamatok sok falu jövőjét kérdőjelezzik meg.

Az elmondottak miatt az erdélyi falut erős mezőgazdasági kötődései határozzák meg. A rendszerváltással gyakorlatilag visszarendeződött a kollektivizálás előtti birtokstruktúra és a kisparaszti gazdálkodási mód. A 60-as évektől a falvakon is jelentősen megnőtt az életszínvonal (villany, gáz, telefon bevezetése stb.). Ez nem szenvedett el a mezőgazdasághoz hasonló visszarendeződést. Ebből arra következtethetünk, hogy a falun élő családok, életszínvonaluk megtartása érdekében, egyéb jövedelemforrások után kellett, hogy nézzenek.

Tértervezés - vidékfejlesztés - falupolitika és infrastruktúra

Az ország és a térség még mindig, 15 év után is magán viseli a 45 évig tartó központosított, kézi vezérlésű és totalitárius pártállam területrendezési hibáit. A tönkretett városközpontok, a bulldózerrel elnyomatott falvak, az erőltetett iparosítás szülte városok, az életveszélyes, környezetszennyezéssel sújtott vidékek, a lerombolódott és gettósodó lakónegyedek mind-mind ezt igazolják. A rendszerváltás kezdetétől, 1990-től a tervezés, a programozás kidobódott az egymást követő kormányok eszköztárából. A hazai tervezők-programozók helyét elfoglalták a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap, később pedig az EU programjai. A térfejlesztés - benne a vidéket és a falvakat érintő intézkedések és döntések - esetlegesek, pontszerűek, reaktívak, és a politikumnak teljes egészükben kiszolgáltatottakká váltak. Konceptió, stratégia és az ezekre alapozó törvényes szabályozás-háttér hiányában elmélyültek a szakadékok. A válságövezetek helyzete rosszabbodott, a falvak sorsa pedig egyre inkább kiszolgáltatottabbá vált.

1997-1998-ban indítottuk el - az akkor és még ma is úttörő jellegű - programunkat, amely első ízben az egész országot felölelő falusi infrastruktúra fejlesztését célozta meg. Akkor, nem kevés szakmai és politikai erőbevetéssel, sikerült 340 millió USD-t elkülöníteni a gazdasági rendszerváltással küszködő államháztartásból. Ezután következett a falusi utak kövezési programja. Igyekeztünk a két programot együttesen bevezetni a fejlődni akaró falvakban, annak érdekében, hogy növekedjék az illető települések vonzereje az ott élni és

dolgozni kívánók számára. Falusi infrastruktúra-fejlesztési programjainkat kiégyesítették a lakásépítést lendületbe hozó intézkedések. Az Országos Lakásügynökség intézménye és a mögötte álló törvényi háttér jelentős szerepet játszott és játszik a települések élhetőségi szintjének növelésében. A hazai politikai gondolkodásra is pozitív hatással voltak programjaink, de el kell ismerünk, hogy az 1998-ban elfogadott 151., régiófejlesztésről szóló törvény előkészítésében és megfogalmazásában rejlő esélyeket nem használtuk ki, nem vettük észre a benne rejlő lehetőségeket és később megnyilvánuló csapdákat.

Egy általános, koherens ország-régió-vidékfejlesztési koncepció hiányában programjaink hamarosan a politikumtól lettek függőek.

A kormány vétkesen keveset költött a falusi infrastruktúrára, ráadásul a rossz politikai mentalitás miatt a fejlesztési alapok rendszeresen elkerülték Erdélyt. Az erdélyi települések szükségletei halmozottan hátrányos helyzetbe kerültek. Sajnos a kormányok nem ismerték fel, hogy egy ország és részének fejlesztése nem bízható felaprózott, szemellenzősen szerkesztett és bonyolított projektekre, amelyeket különféle finanszírozók, különféle szabályok szerint ítéltek-ítélnek oda a pályázóknak. Így sajnos, sok esetben az elvtelen verseny, valamint a települések közti gáncsoskodás-ellenségeskedés szintén megkövetelte a politikum jelentős beavatkozását. Talán a legjobb példák egyike az, hogy amit mi 1997–1998-ban programatikusan kezdtünk el készíteni, azt a néhány éves késéssel „felfedezték maguknak” a SAPARD, a FRDS és a Világbank idevágó projektjei. Sajnos a fejlesztési szükségletek olyan jelentősek, hogy mindenkinek helye lenne e téren. Ami viszont a mai napig is megkülönbözteti a mi programjainkat a többiektől, az a több éves szakmai tapasztalat és a kiváló helyzetismeret, amelyre szert tettünk.

1938-ban Erdélyben és Bánságban, Partiumban összesen 746 *szövetkezet* volt, nagyrészt falvakon, de városokon is, 152 779-es tagsággal. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyletnek 1936-ban még csak 512 tagja volt, 4 év múlva viszont, 1939/1940-re – a hatékony szervezési és képzési, fajállat és minőségi vetőmag-kiosztási program eredményeként – 18 000 tagra emelkedett a tagság, és részletes regionális (Belső-Erdély, Székelyföld, szórványterületek) megyei-körzeti felosztásban tagolt.

A szövetkezetek és a gazdakörök tagsága és vezetősége a legtöbb faluban egybeesett (vagy nagy átfedés volt köztük), ugyanis az átlagban 50-100 tagú szövetkezet azokból az egyénekből, gazdálkodókból állt, akik kezdeményezőkésséggel elsősorban a saját gazdaságuk versenyképességét növelték a szövetkezet révén: közülük került ki a szövetkezet igazgatósága, felügyelőbizottsága, a közgyűléseken ők voltak aktívak.

A lényeg a szövetkezeti kérdésben, hogy:

1. *Intézmény*: a faluban létezett az egyház, az iskola, a közigazgatás mellett egy olyan intézmény (szervezet), amely nyilvános térként, fórumként működött. A fentiektől abban különbözött, hogy nem tekintélyvel, hanem önkéntes csatlakozáson alapult, mindezekről független volt, a tagok magukénak érezték.²

2. *Méretgazdaságosság*: a szövetkezetben a tagok egyéni vagy családi gazdaságaikat egyáltalán nem egyesítik (nem szűnik meg sem a földtulajdon, sem az eszközök magántulajdona, ahogy azt a téeszekben tették). A szövetkezetnek csupán olyan funkciókat delegálnak, magyarul: olyan megbízásokat hajt végre a szövetkezet, amely egy elszigetelt gazda számára nem kifizetődő: pl. alkupozíciójuk megnő a közös beszerzés, értékesítés esetén. Ugyancsak a méretgazdaságosság (economies of scale) elvén alapul a feldolgozó, csomagoló gépek, üzemek működtetése, félkésztermékek beszállítása, a szállítókapacitás kihasználása (már a két világháború közötti időszakban is csak minimum vagon-tételekben szállítottak műtrágyát, búzavetőmagot a gazdáknak), a termelők pedig már 1900-ban közös szövetkezeti magtárakban (Brassó, Marosvásárhely) kondicionálták, szárították a Németországba vasúton szállított búzát.

3. *Integráltság*: egyetlen szövetkezet, gazdakör sem lóg a levegőben, hanem egy szélesebb intézményrendszerbe illeszkedik, egy másodfokú szövetkezeti-érdekvédelmi szervezetbe, amely a piacra jutást, szaktanácsadást, ellenőrzést (audit) és lobbierőt (kereskedelmi kamarák, törvényhozás, minisztériumok irányában) vállalja át.

E három gazdasági-politikai szempontú jellegzetesség miatt fontosak a szövetkezetek. Mivel Európában a mai napig a legsűrűbb hitelszervezetet és érdekvédelmi szervezetet alkotják, a csatlakozás során elkerülhetetlen lesz a szövetkezetek, modernül: a Termelői és Értékesítő Csoportok, Szövetkezetek (TÉSZ) megalakulása. A szervezést illetően az a tapasztalat, hogy a gazdák és a falusi kulcsemberek végre ki akarnak mozdulni a mozdulatlan-ságból, magyarul: a piacról való kiszorultságból.

Ehhez elsősorban az érdekek és értékek tisztább megfogalmazására, megjelenítésére, képviselésére, illetve jól, profi szakmaisággal működő érdekvédelmi intézményekre, NGO-kra, gazdakörökre és szövetkezetekre van szükség.

A helyi érdekérvényesítés és a közösségi érdekek védelmének szempontjából nagyon fontos megvizsgálni a *települések közigazgatási felosztását*. A

községrendszer következményeként a települések két kategóriája alakult ki: a községközpontok és a periférikus falvak. E rendszer fennállása óta a falusi intézmények nagymértékben a községközpontokba koncentráálódtak, e folyamatot különösen felerősítette a 80-as évek település-szisztematizálási terve, mivel a lebontandó falvak kategóriájába eső nem községközpont-státusú falvakban minden további fejlesztés tilossá vált. E folyamatok eredményeként a periférikus falvak fokozatosan súlyosan intézményhiányos falvakká váltak, mely helyzet jelenleg is fennáll. Az intézményhiányos falvak társadalmi következménye, hogy a kollektív érdekek megfogalmazására, a közösségi feladatok kivitelezésére az esetek többségében nincs rendelkezésre álló intézményes keret, és nincs lehetőség a vezető-képződésre. Bár az e falvakból választott önkormányzati tanácsosok elvileg közösségi vezetőkkel válhatnak, az elemzések azt mutatják, hogy a községi vezetést a gyakorlatban a községközpontból kikerülő önkormányzati apparátus végzi, amellyel szemben a tanácsosok ritkán tudják érvényesíteni településük érdekeit.

A kistérségi szerveződések, egyesületek és egyletek létrejötte Romániában, Erdélyben és a Székelyföldön is sajátos gazdaságpolitikai és civilisztikai színtörténet. A kistérségi szövetségek, szerveződések jogi formái igen különbözőek: vannak egyesületek, szövetségek, egyletek, társulatok és alapítványok. A gazdálkodó szervezetek itt találkoznak a civil szférával, jelezve a közös kapcsolódási pontokat. A vidéki szavunk elsősorban a rurális összefüggéseket próbálja beazonosítani. Ebből következik, hogy a vidékpolitika elsősorban a falusi térségre figyel, és a falvak gondjait próbálja körvonalazni, és megfelelő programok végrehajtásával megoldani.

A településmarketing és a turizmus Erdélyben még az urbánus környezetben, közép és nagyvárosokban is az inerciális, kezdetleges, alkalmi és véletlenszerű jelzőkkel illelhető az esetek döntő többségében. Kisvárosokban és falvakban pedig a térségről vagy a településről való kommunikáció teljesen „ki van szerződve” a helyiek kezéből. Ez azt jelenti, hogy egy átlagos községről vagy kisvárosról nem a helyiek döntenek el, hogy mi jelenjen meg a turisztikai és az egyéb hírcsatornákon, hanem elsősorban a turisztikai forgalmazó cégek, szövetségek, valamint a magyarországi és más erdélyi honlap üzemeltetők, akik néhány szálláshelyet forgalmazva a településen saját maguk döntenek el (néha nagyon nagy felületességgel), melyek az illető vidéki térség látványosságai, erősségei.

Egy másik kezdetleges kommunikációs médiumot a prospektusok képeznek. Egyre több település állít ki közösen a szomszédjaival vagy önállóan, néha csak féltucatnyi panziótulajdonos nyomására, településszintű tájékozta-

tó anyagot. Ezek egyelőre nem terjedtek el általánosan, de általános elégtelenségnek mondható az a klasszikus hiba ezen első generációs üzenethordozókon, hogy a hely embere rendszerint nem jelenik meg a képeken. Megfigyelhető, hogy a településről szóló prospektusok klasszikus hibája a dinamizmus, a tevékenységek, a helyi életjelenetek teljes mellőzése, ehelyett gyönyörű, de élettelen panoramikus természeti képeket vagy térobjektumokat jelenít meg.

A másik jellegzetes hiba, amikor egy szálláshely bemutatásakor kizárólag a szálláshely alapfunkcióit mutatja be (szobák, ágyak stb.) anélkül, hogy a már fent is említett tevékenységi (fürdés, lovaglás, kirándulás, sielés stb.) lehetőségeket is kiemelné. Sajnos ezek a kommunikációs hibák sokszor a honlapokon is fellelhetők, néha éppen azért, mert a valóságban is hiányoznak az aktív turizmus hozzávalói.

A turisztikai – sokszor, amint láttuk, hiányos vagy hibás – kommunikációs médiumokon kívül semmi és senki más nem beszél az erdélyi vidékről. A kisvárosok sem élnek a beruházásösztönző eszközökkel, nem igazán ismerik fel ezek jelentőségét. Hasonlóképpen a településmarketing problematikája a belső kommunikáció, azaz ennek tapasztalható hiánya. Sokszor a feszültséggel teli, ok nélküli konfliktusok kirobbanása egyszerűen a belső kommunikációs facilitások és a kultúra hiánya.

Mindezek általános megállapítása nagyon sok pozitív kivételt sérthet, de a fentiek jellemzőek a rurális tényképre. A hiányosságok feloldása egy marketing koncepcióban rejlik, amelyet mindegyik település és kistérség saját maga kellene, hogy kivitelezzen, operacionalizáljon.

A vidéki életesélyek szemszögéből a *kulturális örökséggel*, jövővel kapcsolatos kérdések, a vidék felzárkóztatási és örökségvédelmi programok szorosan összefüggnek. A régi ünnepek, elfeledett szokások, viseletek újjáélesztése, azaz a kulturális örökség mozgósítása a modernizációs folyamat szerves részévé vált. És fennmaradásának erős garanciát éppen az ad, hogy életben tartását, gazdagítását nem csupán a hagyományápoló szándék, hanem a legjobb értelemben vett közösségi érdek motiválja. Egy falu ismertté tételéhez, megkülönböztető karakteréhez, bátran mondhatjuk, hogy településmarketingjéhez hozzátartozik az a kulturális örökség, amely egyszerre képes erősíteni a helyi identitást és a helyi versenyképességet. Amiből következik, hogy a népviselet megfelelő helyen, időben való megjelenését nem az iparszerű idegenforgalom részének kell tekinteni, hanem olyan helyi értéknek, ami helyi kohéziót növel.

A hagyományok mozgósítása ugyanis itt-ott tudatos munka, másutt spontán folyamatok eredménye, márpedig ez sem az örökség életben tartá-

sához, sem a felzárkóztatás sikeréhez nem elég. Tanulási-tanítási folyamat ez, amelyre Európa fejlett térségei mutatnak nekünk példát.

A hagyományos kultúra revitalizációja mindig együtt jár a közösségfejlesztő, a helyi és a területi entitásokat erősítő programokkal, ugyanis a szét-hullott helyi társadalmakkal nem lehet felzárkóztató programokat sikerre vinni. Erre szolgálnak az ünnepek, a szokások, a viseletek, a helyi termékek és piacok, a közösségi pajták stb.

A revitalizációt gazdasági érdekeltséggel kell összekötni, s erre nagyon pontosan és szigorúan kidolgozott pályázatokkal ösztönöznek az EU-források. A kultúra-közösség-érdekeltség háromszög tökéletes egységet alkot, ha bármelyik eleme hiányozna, szétesne az egész.

Az egészségügyi és oktatási intézmények rendszerváltás utáni válsága jelentősen befolyásolta a falu életét. Az egészségügyben a vidéken élő orvosok számának csökkenéséről beszélhetünk. A jelenlegi intézményrendszer, a munka- és életkörülmények csupán a középfokú végzettséggel rendelkező, helyi származású személyzetet tudták megtartani a falun. Ezáltal az orvosi ellátás minősége szenved kárt. E helyzet további romlásához a mellékutak állapota is hozzájárul.

Az oktatási rendszerben hasonló folyamat játszódott le. A képzett tanerő nagy része városra távozott. A falusi iskolák tanügyi személyzete jelenleg nagyrészt olyan tanerőkből áll, akik ingáznak, és minimális kapcsolatot tartanak a helyi társadalommal. Az oktatás minőségének csökkenése, valamint a városi oktatás elérhetetlensége, költségessége, az ingázási lehetőség, illetve a bentlakási helyek hiánya a vidéki fiatalság továbbtanulási lehetőségeit csökkentik.

A vidék iparosodásának gátat szab a képzett szakemberek hiánya. Az alacsony urbanizáció miatt kevés az értelmiség, kevés a magasan képzett szakember, nehéz a végzett fiatalokat megtartani, hiszen helyben nincsenek lehetőségek. Ez még kevésbé teszi vonzóvá a vidéket.

Tisztán mezőgazdasági szakképző iskolák magyar nyelven nem működnek. A mezőgazdasági iskolák túlnyomó többsége városon működik. Gond van a tanulóknak a mezőgazdasági oktatáshoz való vonzódásával. Még nagyon él a szülőknél és a tanulóknál egyaránt az a felfogás, hogy a földműveléshez – állattenyésztéshez nem kell sok iskola.

A tudásalapú információs társadalom jelentős fejlődési trendet él meg, melynek következtében évi 20%-os növekedést könyvel el a román távközlési és informatikai piac. Ennek következménye a távközlési és informatikai

termékek és szolgáltatások árának folyamatos csökkenése, valamint ezek minőségének javulása. A 18 év fölötti lakosság 44,8%-ának hozzáférése van a vezetékes vonalakhoz, ugyanakkor 26,6%-ának saját használatú mobiltelefonja van. A háztartások 52,5%-a használ vezetékes telefont. A világháléhoz kapcsolt háztartások 81%-a továbbra is dial-up csatlakozást használ, a fennmaradó hányadból pedig 16% kábeltévés csatlakozást. Ugyanezen háztartások 71%-a 15 USD-nél kevesebbet fizet havonta internetezésre. A háztartásokban kapcsolattal nem rendelkező személyek internetkávézókban vagy munkahelyen/iskolában férnek hozzá a világháléhoz.

A vidéki kommunikációnak és az informatikai fejlesztéseknek sajátos helyzetük van. Gazdasági szempontból vidéken kevésbé éri meg befektetni. A vidéki lakosság vásárlóereje is kisebb a városinál. A nagy fejlesztők csak akkor fordítják figyelmüket a vidéki települések felé, amikor a nagyobb vonzóerőt képező urbánus környezetet már lefedték. Ezért a fejlesztési folyamatok lassúak, és sok esetben közpénzből származó támogatásokra szorulnak.

A média a *tudástranszferben* semmilyen szerepet nem vállal, jóllehet a hétköznapi gyakorlatban hasznosítható ismereteket a leggyorsabban juttathatná el a vidékfejlesztés szereplőihez. Annak ellenére, hogy makrorégióink egésze rurális térség, és a magyarság megmaradásának alapvető kérdései a vidéki térségek jövőjéhez kötődnek, a televíziókban nincs vidékfejlesztési szakműsor. Az amúgy jó színvonalú agrárműsorok tudáskészletét és kompetenciáját messze meghaladja a vidék komplex problémáinak kezelése, mint ahogy a vidékfejlesztés is messze tágabb kört ölel fel a mezőgazdaságnál.

A probléma megoldása így is nehéz, hiszen a vidékfejlesztésnek sajnos ki sem alakult a szakújságírói rétege, hiányoznak a tudományos és terepismerettel bíró, széles körű kapcsolatokat ápoló riporterek.

SAPARD - Előcsatlakozási mezőgazdasági és vidékfejlesztési program (támogatásrendszer), mely a vidéki (falusi, községi, illetve a városok peremvidéki) térségek fejlődését támogatja. A programnak négy fő tengelye van:

1. a mezőgazdasági termékek versenyképességének és marketingjének a fejlesztése;
2. a vidéki infrastruktúra fejlesztése;
3. a vidéki gazdaság fejlesztése;
4. a humán erőforrások fejlesztése (itt a lebonyolító a Mezőgazdasági Minisztérium).

A program lefutása alatt nagy aránytalanságok alakultak ki. A második, a vidéki infrastruktúra fejlesztését támogató tengely túlteng. Jelenleg az inf-

rastruktúra-fejlesztésre szánt összeg elfogyott, így igen sok finanszírozható (eligibilis) projekt várólistára került. Ami a finanszírozott projekteket illeti, országos szinten aránytalanság alakult ki: legtöbb kedvező pályázatot a moldvai megyékben bíráltak el. A pályázatok leadási sorrendje döntően befolyásolta sikerességüket, ezért az aránytalanság két okra vezethető vissza:

- Bár 2002-ben a SAPARD-Ügynökség honlapján már léteztek a megfelelő információk, a vidéki polgármesterek nem figyeltek rá. Azokban a megyékben, ahol létezett a megyei tanácsok szintjéről koordinált stratégia, az első körben leadott és ennek megfelelően sikeres projektek száma nagy volt.

- A Hivatalos Közlönyben közzétett közterületek, közjavak (domeniu public) hiánya. A pályázat leadásának feltétele volt a községi közjavak leltárát szentesítő kormányhatározat megléte. Az erdélyi megyékben (kivételem Hargita) ez csak 2002 szeptemberében, illetve októberében történt meg. Emiatt igen sok erdélyi, időben előkészített projekt nem tudott bekerülni az első körben (a 2002. augusztusi határidő előtt), és lemaradt a finanszírozott projektek listájáról.

A 2005-ben bekövetkezett árvízkárok elhárítására a kormány jóváhagyta további 170 millió euró elköltését infrastruktúra-projektekre. A finanszírozási metodológia jelenleg kidolgozás alatt van, az EU válasza ezzel kapcsolatosan legkésőbb 2006 januárjára várható.

A kimondottan a mezőgazdaságot, illetve a vidék gazdasági fejlesztését célzó pályázatok aránya kicsi az infrastruktúrához képest. A magánszférának szóló mezőgazdasági és más vidéki gazdasági tevékenységek fejlesztését célzó pályázatok eloszlása sokkal kiegyensúlyozottabb képet mutat, mint az infrastrukturális pályázatoké. A legtöbb pályázat Bukarest környékén és az erdélyi központi régióban található, a legkevesebb az ország délnyugati részében, az olténiai régióban. Az Erdély-szerte gyakoribb vállalkozó szellem, valamint a földtulajdonjog tisztább helyzete eredményesebb pályázatok leadásához vezetett. Ezen pályázatok támogatása 50%-os, tehát a pályázónak rendelkeznie kell a projekt értékének a felével. Mivel eddig nemigen létezett egységes kormánystratégia annak érdekében, hogy a pályázók megszerezhessék a szükséges önrészt, a leadott pályázatok száma kicsi volt. Az elmúlt fél évben azonban a helyzet gyökeresen változott. A befektető, illetve a bankok számára a következő három lehetőség adott:

- A megvalósítandó projekt képezheti a felveendő banki kölcsön garanciáját (OUG 46/2005). A bankok elfogadhatják a projektben megvalósítandó javakat, mint garanciát, anélkül, hogy a SAPARD-támogatás elveszne.

- A kapitalizációt követően a Vidékfejlesztési garanciaalap, valamint a Kis- és közepes vállalkozások garanciaalapja felvállalja a SAPARD-projek-

tek megvalósításához szükséges kölcsönök garantálását, 0 - maximum 2,5%-os illeték fejében.

- A Mezőgazdasági Minisztérium létrehozott egy mezőgazdasági befektetési alapot (Fond pentru investiții în agricultură), amelyhez a Román Kereskedelmi Bankon keresztül lehet hozzájutni. A mezőgazdász maximum 10 éves törlesztésre, legfeljebb 5 év türelmi idővel, 5%-os kamattal és támogatott kezelési illetékekkel hozzájuthat a SAPARD-projekt megvalósításához szükséges önrészhez.

Fontos, hogy a csatlakozás után, hasonló módszertannal, sokkal nagyobb támogatásokat lehet majd leírni, ily módon a SAPARD mintegy előgyakorlata annak, ami következni fog. Ha jól megtanuljuk ezt a leckét, akkor a jövő elé is bizakodóan nézhetünk.

Javaslatok

Az RMDSZ a gazdaságfejlesztés eszközének tekinti a *kistérségi társulást*, valamint a gazdaságfejlesztési *régiót*. Bennük látja a gazdaságfejlesztés és az életminőség javításának az alapját. Az európai gazdasági fejlődésben a verseny elsősorban a régiók között zajlik. Ezért szükséges a gazdaságfejlesztési régió fogalmának megjelenítése az alkotmányban, valamint a régiófejlesztési törvény módosítása. Lényeges, hogy a régió jogi alanyként megjelenjen, és lehetségessé váljon intézményes háttérnek a megteremtése. Szükség van a térségi együttműködésre, amely az önkormányzatok társulásán alapszik, függetlenül attól, hogy melyik fejlesztési régióhoz tartoznak. Szükségszerű a korszerű út- és vasúthálózat létrehozása, amely biztosítja a régiók fejlődését. Kiemelt cél az észak-erdélyi autópálya megépítése, illetve az ezekhez kapcsolódó utak és határátkelőhelyek kiépítése. Szükségszerű a közművesítési beruházások felgyorsítása, a közüzemi szolgáltatások fejlesztése, különös tekintettel a vidéki települések ivóvízellátásának és csatornahálózatának megvalósítására.

A 2007-2013-as időszakra vonatkozó *Román Nemzeti Fejlesztési Tervben* megfogalmazott vidékfejlesztési stratégia elsőrendű prioritásként kezeli a vidéki életminőség javítását és a vidéken dolgozók gazdasági tevékenységének a változatossá tételét. Másodrendű prioritás a farmok és az erdők hosszú távú gazdasági fejlesztése, valamint az erdészeti és a mezőgazdaság versenyképességének a növelése. Illetve a LEADER-program lehetőségeinek a kihasználása és a halgazdálkodás fejlesztése. Mindezen célkitűzések megvalósításához szükséges anyagi források 75-80%-át az Unió biztosítja majd, a

többi pedig hazai forrásból lesz biztosítva. Ugyanezen stratégiai tervben megfogalmazták, hogy hazánk falusi környezetének erőssége a domborzat és a táj változatossága, valamint az itt még helyenként élő hagyományok. Ezek kihasználása előnyt jelent Románia számára a vidékfejlesztési stratégiában.

Fontos lépés a tájpotenciálok felmérése. El kell készíteni az erdélyi magyarság szempontjából fontos területek természeti és gazdasági társadalmi adottságaiból, ahhoz igazodó, világos elvekre építő stratégiai irányokat vázoló, a sikeres végrehajthatóságot biztosító saját, írott és dokumentált területfejlesztési koncepciót.

A közös *Agrárpolitika (KAP)* hazai életbeültetéséhez szükséges intézményrendszer kialakítását kormányzati szinten sürgetni kell. Ezen intézményrendszer mielőbbi megléte elsődleges fontosságú a direkt kifizetések, piaci támogatások gyors folyósításához. Az intézmények kialakításának fontosságát az Európai Bizottság éves országjelentésében is kihangsúlyozta, és javaslatokat fogalmazott meg ezzel kapcsolatban. Ezeket egyeztetve az erdélyi magyarság érdekeivel a következőket fogalmazhatjuk meg:

- a működésbe lépő rendszerről bemutatók és magyar nyelvű tájékoztatók szervezése;
- a KAP 1. alappillérijét jelentő, direkt kifizetéseket, illetve a piaci intézkedéseket lebonyolító Kifizetési Ügynökség megerősítése (magyar szakemberek képzése és bejuttatása ezekbe az intézményekbe);
- a KAP 2. alappillérijét jelentő, vidékfejlesztési intézkedéseket lebonyolító Kifizetési Ügynökség megerősítése (magyar szakemberek képzése és bejuttatása ezekbe az intézményekbe);
- a direkt kifizetésekhez kapcsolódó, mezőgazdasági parcella azonosító rendszer, illetve integrált igazgatási és ellenőrző rendszer kiépítésének sürgetése;
- a TÉSZ (termelő és értékesítő szervezetek) megalakulásának ösztönzése a zöldség és a gyümölcs szektorban;
- a kvótarendszer kezeléséért felelős intézmény erősítése.

Az önkormányzatok felelőssége a vidékfejlesztéshez és ezen belül a helyi gazdaság fejlesztéséhez szükséges optimális feltételek biztosítása. A vidékfejlesztés ugyanakkor a területfejlesztés fő eszköze. Az integrált vidékfejlesztés pedig a terület- és vidékfejlesztésben érdekelt szereplők összehangolt fellépését indokolja. A helyi társadalmak ismeretének motorjai a helyi önkormányzatok.

A helyi közigazgatási szervek részlegesen felelősséget viselnek az infrastrukturális beruházások megvalósításához szükséges finanszírozás előteremtéséért. Ennek kapcsán fel kell készíteni az önkormányzati köztisztviselőket az Európai Unió és hazai pályázati rendszer működésére. Elő kell segíteni a gyakorlati tapasztalatszerzést régi tagországbeli önkormányzatoknál, hogy az ott megvalósult jó példákat idehaza is életbe tudják ültetni

Nagyon fontos, hogy amíg a helyi szintű szakembergárda felkészítése folyik, az önkormányzatok megfelelő szakmai segítséget kapjanak. A csatlakozásig eltelő időszakban helyhatósági szinten az egyik legfontosabb feladat a meglévő fejlesztési ötletek megvalósítható projekteké alakítása annak érdekében, hogy a strukturális alapok megnyílásakor önkormányzataink azonnal pályázhassanak.

Fontos tudatosítani a vidéki önkormányzatokban azt, hogyha jelenleg nem sikerül ezekre a beruházásokra pénzeket szerezni, készüljenek fel a strukturális alapok által nyújtott pénzek fogadására.

A Regionális Fejlesztés Operatív Program specifikus célkitűzései:

- azon térségek fejlesztése, amelyek üzleti potenciállal rendelkeznek;
- azon helyi/regionális gazdaságok támogatása, amelyek hagyományosan vagy ipari átszervezés következtében hátrányos helyzetűek;
- a régiók turisztikai és kulturális potenciáljának értékesítése és e térségek fejlődéshez való hozzájárulásának növelése;
- a városi környezet hanyatlásának megállítása, azon urbánus környezetek felélesztése, amelyek térségükre polarizáló hatással vannak;
- a helyi közigazgatási intézmények fejlesztési-tervezési képességének fejlesztése.

A területfejlesztési gondolat és alapelvek megjelenítésén munkálkodunk a 2007–2013-ra szóló Nemzeti Fejlesztési Terv (NFT) megfogalmazásában. Mondhatni, hogy olyan helyzetben vagyunk, amikor megfelelő koordinációval, politikai és szakmai összehangolással jelentős hatalmi pozíciókat és szerepeket hasíthatunk ki a 2007–2013-as időszak fejlesztési programjaiban. Ez tehát óriási lehetőség és kihívás nemcsak az erdélyi magyarság politikai képviselőit, hanem az erdélyi közösségek egészének is. Az NFT-be be kell építenünk Erdély területfejlesztési céljait. Szólnunk kell az erdélyi fejlesztési tengelyről, aminek alapfeltétele az erdélyi autópálya. Meg kell jelenítenünk Erdély tanügyi és egészségügyi infrastruktúrájának fejlesztési szükségleteit, az Erdélyt Konstancával összekötő gyorsforgalmi utat, az Erdélyt Moldovával és a keleti piacokkal összekötő vasút modernizációját, a Vaja-Nagybánya-Suceava-Ogyessza tengely szükségességét, a magyar határmenti integrált

fejlesztési tervek szükségességét. Területfejlesztési céljainkat 3 fő vezérelvben fogalmazhatjuk meg: *versenyképes Erdélyt, elérhető Erdélyt és élhető Erdélyt* akarunk. Erdély kelet–nyugati területi kapocs szerepét nemcsak történelme és kulturális hagyományai indokolják, hanem az általánosabb, kelet-és délkelet-európai földrajzi és természeti adottságok is.

Ezek a célok összhangban vannak azokkal a célokkal, amelyeket felvállalnak a Kárpát-medence területfejlesztési miniszterei.

A mindenkori magyar NFT-vel történő harmonizáció olyan szükségesség, amely a két terv sikerességének is feltétele, a kölcsönös egymásfigyelés annál is inkább fontos, mivel történelmi múltunkban sajnos nem erre, hanem ennek ellenkezőjére volt több példa.

Rendkívül fontos, hogy mielőbb elkészítsük azon projekt-csomagjainkat, amelyek megvalósítását a 2007–2013-as időszakra tervezzük, amelyek mondhatni alulról hivatottak megalapozni a makroszintű ágazati és területi stratégiákat. A projektek egyeztetése, illesztése, időbeni rendbe foglalása alapvető feltétele a koherens és Brüsszel által elfogadható megközelítésnek.

Környezetvédelem

Legjobb programozási hagyományainkat követve megfogalmaztuk az 50 000 lakosnál kevésbé népes kisvárosok vízrendszerfejlesztési programját, amelynek megvalósításához 150 millió euró hitelt helyeztünk el Európában az Európai Tanács Fejlesztési Bankja. Jelentős lobbizást folytatunk a Visegrádi 4-gyel együtt, hogy a lakónegyedi panellakások felújítására és hőszigetelésük megoldására európai strukturális alapokat tudjunk felhasználni. A lakásépítés területén jelentős építőipari döntéseket hoztunk, amelyek célja bevezetni a hazai piacra az innovatív építkezési technológiákat, amelyekről költségcsökkentő és kényelemnövelő hatást várunk.

A kistelepülések, falusi települések egyetlen lehetősége a hulladékgazdálkodás és a vízgazdálkodási infrastruktúra fejlesztése terén, hogy társulásokot, szövetségeket kössenek régiós és megyei szinten a környező városokkal. Így esélyük lesz olyan fejlesztésekhez hozzáférni, amelyeket önállóan csak 2013 után lenne lehetőségük megvalósítani.

A csatlakozási folyamatokat követve a vidéki környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztése több akadályt kell, hogy leküzdjön. A következő években az állami költségvetés európai alapoktól független beruházásokra szánt része látványosan fog csökkenni. Ezzel párhuzamosan, az Európai Bizottsággal folytatott tárgyalások alapján, a környezetvédelmi infrastruktúra fejlesztésére használható egyetlen finanszírozási keret 2007 és 2013 között a

Környezetvédelmi Minisztérium koordinálása alatt található Környezetvédelmi Operációs Programban lesz. Ennek legfontosabb jellemzője, hogy a nagy agglomerációkat célozza meg, mert az Európai Unióval kötött szerződés alapján először a nagyvárosoknak kell megfelelniük a létező uniós szabványoknak.

Elengedhetetlenül fontos a vidéki *mezőgazdaság átstrukturálása*, illetve alternatív gazdasági tevékenységek megjelenésének a támogatása. Mindezek végrehajtásához fontos egy átfogó vidéki képzési és átképzési program, amely biztosítja a szükséges tudást a mezőgazdaság átstrukturálásához, illetve az alternatív gazdasági tevékenységek elindításához. Ezek a programok a csatlakozást követően a strukturális alapok Humán Erőforrás Fejlesztési operatív programjaiból is finanszírozhatók lesznek. A Humán Erőforrás Fejlesztés operatív programnak a következő specifikus célkitűzései vannak:

- Az oktatási szint és a szakmai felkészülés növelése különböző oktatási programok, szakmai felkészítők révén a következő célcsoportoknak: alacsony végzettségűek, idős munkások, kiszolgáltatott társadalmi csoportokhoz tartozó személyek.

- Modern, rugalmas, befogadó munkaerőpiac kialakítása, amely lehetővé teszi az alkalmazás lehetőségeinek kiszélesedését, valamint ösztönzi az új munkahelyek létrehozását.

Az erdőterületekkel kapcsolatos támogatások és problémák rendszere kapcsán megoldásra vár az újdonsült erdőtulajdonosok támogatása. Annak ellenére, hogy benne van a kormányprogramban, nincs még jogszabály a visszakapott erdőterületek telekkönyvezésének és az üzemi terv elkészítésének a finanszírozására, illetve az erdőterületek összevonásának (komaszálas) a támogatására. Kérdéses, hogy mi lesz azokkal a területekkel, amelyeket visszaszolgáltattak, de később természetvédelmi területnek nyilvánítottak. Szükséges az erdők visszaszolgáltatását felgyorsítani, valamint sürgetni a szakminisztériumokat a beígért támogatási rendszer kidolgozására. Vissza kell szolgáltatni a véderdőket, és ki kell dolgozni a karbantartásukra vonatkozó jogszabályt. Támogatni kell a szakmai társulások, érdekvédelmi szervezetek megalakítását, melyek a magánerdészetek sajátos érdekeit tudják képviselni.

A *faluturizmus* terén Erdély jelentős potenciállal rendelkezik. A vidék infrastrukturális fejlesztése mellett szükség van a falusi vendéglátás minősé-

gének javítására ahhoz, hogy az ott eltöltött vendégejszakák számát növelni lehessen. Ezért a vendégfogadóknak a turisztikai vállalkozások jogi-gazdasági működtetésén túl meg kell ismerniük a potenciális turista szemszögét is, mely elsősorban programokat igényel.

Az RMDSZ–GKM (Gazdasági és Közlekedési Minisztérium) közötti megállapodás értelmében novembertől beindult az első intenzív faluturisztikai tanfolyam a Szülőföld Program támogatásával. Javasoljuk a tanfolyamok kiterjesztését Erdély-szerte. Szintén javasolnánk, hogy a magyarországi tanintézmények a tanfolyam záróvizsgáját Románia területén is megtarthassák. Szükséges minőségi magyar nyelvű turisztikai tankönyvek megjelentetése, külön jogszabályi kiegészítéssel, amely magyar nyelven közölné az aktuális romániai turisztikai jogszabályokat, a minősítő rendszert, az adózási és egyéb tudnivalókat.

Hosszú távon egyre több, romániai magyar faluturisztikában járatos szakemberre van szükség, hogy a falusi vendéglátók számára biztosítva legyenek a hozzáférhető képzési és továbbképzési lehetőségek. Ezek a szakemberek a helyi közösségek számára programszervező, tervező animátorként, pathfinder-ként is tevékenykednének.

A faluturizmus kevés helyen váltotta be a hozzá fűzött nagy vidékfejlesztési reményeket. Nem annyira faluturizmusban, mint komplex turisztikai csomagokban kell gondolkodni. Vagyis, ha nem is kötelezni kellene a faluturizmussal foglalkozókat vagy leendő pályázókat, de értékelni kellene, ha kidolgozzák vendégeik egyhetes programját, és ebben más helyi jellegzetességekre, termelőkre, civil szervezetekre is történik utalás. Ezáltal el kezdenének keresni a helyi társakat, felismernék a néphagyomány „szükségességét”, meglátogatnák a szomszéd borospincéjét stb. Ebből kialakulhatnak olyan csoportok, melyek később akár marketing terén is együtt tudnak működni.

A turizmus és vidék kapcsolata nemcsak a falusi turizmusban materializálódik, hanem abban a valóságban is, hogy a vidék – területi kiterjedésénél fogva – egyrészt a turizmus jelentős forgalmát bonyolítja, másrészt az attrakciók döntő hányada a vidéki települések területén van (természeti ritkaságok, természeti környezet, gyógyturisztikai erőforrások, kulturális események stb.).

Az önkormányzatoknak és a kistérségi társulásoknak javasoljuk, hogy turisztikai szakembereket vonjanak be turisztikai projektjeik és programcsomagjaik gyakorlati megvalósításába. Cél lenne egy összefüggő turisztikai programcsomag megvalósítása

Erdély falusi térségeinek akkor van esélyük, ha a vidéket felértékelő és megmentő gazdasági-ökológiai-szociális-kulturális revitalizációs technológi-

ákat megpróbálják a helyi körülményekre adaptálni. Nekünk még nagyon sokat kell tenni annak érdekében, hogy minden faluban megértessük: ha kivesszünk szokásaink, viseleteink, ha eltűrnék, hogy rondábbnál rondább házak csúfítsák az építészeti emlékekben gazdag vidéket, ha eltűrnék, hogy hongkongi fröccsentett termék keveredjen a kalotaszegi varrottással – tehát, ha nem értjük meg, hogy mire tanít a lokális Európa, nos, akkor nemcsak identitását veszíti el a település, hanem felzárkóztatási és versenyképességi esélyeit is.

A volt Hangya szövetkezet mintájára egy átfogó *szövetkezeti hálózat megteremtése* és kiépítése a cél. Erre az 1/2005-ös törvény megfelelő lehetőséget nyújt. Elsősorban a mezőgazdasági termékeket felvásárló és értékesítő szövetkezeteket kell támogatni, de szükség van kisipari, fogyasztási, mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, szállítási és más jellegű szövetkezetek létrehozására is.

Szükséges lenne egy kezdeményező csoport létrehozása, mely támogatná, ösztönözné ezen szövetkezetek megalakulását és megerősödését. Egyetlen kiút ebből a helyzetből a társadalmi összefogás, a vidék mentalitásának megváltoztatása, a szolidaritási szellem kialakítása, a falu vagyonosítása, a tőkeerő összpontosítása, a szövetkezetesítés.

A már meglevő 1/2005. számú törvény alapján átalakult szövetkezetek között sok magyar érdekeltségű kisipari és fogyasztási szövetkezet működik Hargita, Kovászna, Maros, Bihar, Szatmár és Kolozs megyékben. Elsősorban ezeket lehetne bevonni az induló szövetkezeti mozgalomba. A következőkben fontos lenne a szövetkezeti szövetségek létrehozása, mivel ezáltal nagyobb gazdasági erőt lehetne mozgósítani, és eséllyel lehetne megpályázni európai uniós pénzeket. Szintén lényeges lenne a volt Hangya szövetkezet vagyonának felleltározása és a szövetkezeti mozgalomba való bevonása. A csatlakozást követően a Közös Agrárpolitikák második alappillérét adó vidékfejlesztési támogatások programjain keresztül szerezhetőek források ezekre a célokra.

A szövetkezetek, mezőgazdasági vállalatok és érdekvédelmi csoportok jelenléte elengedhetetlen feltétele a gazdálkodók talpon- és versenyben maradásához.

Felmérések igazolják, hogy a falusiak piaci integráltsága alacsony, a nagy bevásárlóközpontokat az import mezőgazdasági konyhakész termékek uralják, illetve alacsony a rurális vidékek, közösségek intézményes behálózottsága, ideértve a gazdasági érdekek megjelenítését, képviselését és védelmét.

Felmerül a kérdés, hogy kinek jó ez, mármint a szervezés?

Egy politikusnak nem kell tovább ecsetelni, hogy az alkalmazott gazdaságpolitika milyen mobilizáló funkciót tölthet be. Ugyanakkor nem mindegy, hogy a falusi magyar lakosság leragad-e a „szubzisztencia, önellátó gazdálkodás” szintjén, márcsak azért sem, mert ezáltal kiszorul a piacról, csökken az életszínvonala és a kulturális termékek iránti fogyasztóképessége.

Az *oktatásban*, figyelembe véve a demográfiai mutatók alakulását, kényszerítő erővel jelentkezik elsősorban a legveszélyeztetettebb régiók számára kidolgozott oktatásfejlesztési stratégia. A legveszélyeztetettebb térségekben, a „klasszikus” szórványban és az egyre sokasodó „szórvány-szigetekben” (Kalotaszeg, Mezőség, Szilágyság, Máramaros stb.) a magyar identitás megőrzésének a legfontosabb – sok esetben egyedüli – eszköze az anyanyelven történő oktatás, nevelés. Statisztikailag igazolt, hogy a szórványosodás veszélyének kitett közösségek előbb válnak oktatási szórvánnyá, és csak azt követően nyelvi, majd etnikai szórvánnyá. A magyar iskoláskorú gyermekek mintegy 25%-a nem az anyanyelven folytatja tanulmányait, ezért egy jól átgondolt, hatékony működést biztosító stratégiát kell kidolgozni, mely figyelembe veszi:

- az EU-ban megnyilvánuló trendeket; a felsőoktatás egységesítésére irányuló Bolognai folyamat nem igazán kedvez a kisebbségben élők anyanyelvű oktatásának;

- a többségi nemzet iskoláinak elszívó hatása erőteljesen növekedni fog a bevezetésre kerülő normatív finanszírozási rendszer (fejkvóta) következtében;

- minél több gyermeket kell magyar nyelvű oktatásba bevonni, mindezekelőtt a közoktatás jobb megszervezésével, fejlesztésével, minőségének javításával; tudomásul kell venni, hogy ez csak a kistérségek szintjén kialakított kollégiumi rendszerben működő iskolaközpontok tervszerű kialakításával oldható meg, mely iskolaközpontokat olyan községi vagy városi közigazgatási egységek területén kell kialakítani, ahol az önkormányzatban döntő módon vagyunk képviselve, mert így érhető el a helyi erőforrások és a támogatások célirányos és ellenőrizhető felhasználása; a kisebbségi törvény elfogadása ezen iskolaközpontok működését függetlenné tehetné a politikától;

- támogatni kell az iskolaközpontok vezetését vállaló fiatal, nyelvtudással is rendelkező menedzser-igazgatók képzését;

- a kistérségi iskolaközpontokra épülő kisebbségi iskolahálózat kiépítésére és működtetésére egy új oktatástámogatási rendszert kell megalkotni, mely csak akkor fog hatékonyan működni, ha:

– tervszerűség és koherencia jellemzi a célok megfogalmazását; az eszközök megválasztásában és a kivitelezésben összehangoltan működnek a rendszer hazai és anyaországi elemei, elkerülendő az átfedéseket, a nem lojális konkurenciát;

– a támogatási kritériumrendszer egységes, egyértelmű, és biztosítja, hogy a támogatások a megjelölt célcsoportokhoz a lehető legegyszerűbb úton jussanak el, biztosítva a felhasználás módjának tényleges ellenőrzését;

– az oktatási támogatásoknál az arányt a közoktatás javára billenti, mert hosszú távon csak így lehet biztosítani a felsőoktatás számára az utánplást;

– az oktatásra szánt támogatások több mint felének normatív jellege lesz, melyet az oktatási intézmények 3–4 éves oktatási ciklusokra kaphatnának meg; a betervezhető támogatás feltétele a szórványkollégiumi iskolaközpontok folyamatos működtetésének;

– a normatív finanszírozás arra ösztönzi az alapítványok által működtetett intézményeket, hogy – a törvények adta lehetőségeken belül – minden lehetséges állami költségvetési támogatást megszerezzenek, hiszen hosszú távon csak támogatásokra alapozva nem lehet működni;

– lehetőség legyen erőforrásokat elkülöníteni a nagyobb projektekre, elsősorban a kistérségi iskolaközpontokra, biztosítva a finanszírozást a három fő mozzanatra: tervezés, kivitelezés, folyamatos működtetés; a további támogatások folyósításának előfeltétele legyen a megelőző támogatások hasznosulásának a mértéke.

A falusi oktatás problémáit hatékonyan megoldó kistérségi iskolaközpontok kiépítésének és működtetésének másik előfeltétele, hogy a közoktatást irányító törvénykezés és jogi szabályozás biztosítsa az oktatási intézmények minden területre kiterjedő autonómiáját mind a döntéshozatal, mind a végrehajtás és az ellenőrzés szintjén. (Az RMDSZ Oktatási Főosztálya erre vonatkozó javaslatát az SZKT ez évi szeptemberi ülésén ismertette.) A fenti célok megvalósításához nélkülözhetetlen a közoktatásra vonatkozó szakmai adatbázis, mely naprakész adatokat tartalmaz, és információi adatbázisszerűen kereshetők, kezelhetők. Ezt az Oktatási Főosztály megszerkesztette, jelenleg feltöltés alatt áll, és minden érdekelt számára elérhető az RMDSZ honlapján a következő címen: www.rmdsz.ro/oktatas/.

Mezőgazdasági képzés terén szükség lenne a jelenlegi pénzügyi megkötések megváltoztatására, mert így az egész osztály egy szakmát tanulhat, nem lehetséges a csoportbontás vagy a két szakmájú osztályok működtetése. Szükség lenne arra, hogy a falusi iskolákban és a kisebbségi iskolákban –

ahol a tanulók létszáma egy-egy osztály létesítését biztosítja – lehessen két szakmát oktatni. Ez a megoldás lehetővé tenné az iskolák ajánlatának bővítését, a szakmák változatosságát (legtöbbször a munkaerőpiacnak nem kell egy szakmából egy osztálynyi végzős), anélkül, hogy a költségek megduplázódnának (maximum 30%-kal nőnek). Szükség lenne a pedagógusok felkészítésére, mert nem ismerik a középfokú képzés menetét, szerkezetét. Többet kellene foglalkozzanak a tanulóik pályaorientációjával. A jelenlegi normatív finanszírozási rendszerben a szakképzésben résztvevő tanulók kevesebbet kapnak, mint az elméleti oktatásban, annak ellenére, hogy a laborok és a tanműhelyek/farmok működtetése nélkül szakképzés nem létezik.

A vidéki ember soha nem a kockázatvállalásról volt híres, és a családi gazdaságok múlt, közelmúlt és mai védő-óvó szerepe is ezt igazolja. A sikertörténetek előremozdíthatják ezt, de sokkal inkább a dinamikus (és tőkéjét kockáztatni hajlandó) helyi emberek feltérképezésén, kiemelésén, tanításán, nevelésén kellene fáradozni.

Törvényhozási szinten megvan a lehetőség a *szociális helyzet javítására* a „szociális szolgáltatás”-nyújtás, az idős, munkaképtelen, valamint fogyatékos személyek szociális gondozása által helyi szinten. Ebben a fő feladat a helyhatóságokra hárul, amelyek vagy saját lehetőségeik szerint, vagy partneri viszonyban a civil szervezetekkel, egyházakkal szociális gondozást nyújthatnak a rászorulóknak. A gond az, hogy a helyhatóságokat nem foglalkoztatja kellő módon a kérdés megoldása, nem teremtik meg a kellő feltételeket a szolgáltatások megszervezésére és működtetésére. A helyi költségvetés ritka esetben irányoz elő pénzalapokat erre a célra, de mulasztásként róható fel az is, hogy a központi, illetve megyei közigazgatási szervek segítségét sem igénylik. Az RMDSZ Ügyvezető Elnöksége figyelmet fordított a magyarországi falugondnoki intézmény tanulmányozására. Szükségszerű lenne kellő ismeretterjesztő tevékenység kifejtése önkormányzatoknál a falugondnoki intézmény megszervezése céljából, melynek törvényi háttere adott.

A kormányprogramban benne van a családi gazdaságok szerepének a fontossága, ezek kiépítésének szükségszerűségére azonban nincs a családi gazdaságok definiálásával kapcsolatos törvény. Szükségszerű a családi gazdaságok definiálása és az ezekre vonatkozó törvényes háttér megteremtése.

Felmérés tárgyát kell, hogy képezze a falusi lakosság egészségügyi helyzete, megfelelő stratégia kidolgozása céljából, mivel a falusi munkaképes lakosság csupán kis hányada fizeti a társadalom- és egészségügyi biztosítási járulékot. Ennek okai az információhiány, illetve a fizetésképtelenség. Ez

odavezethet, hogy a falusi lakosság nyugdíjas korára, valamint betegség esetén nem fog egészségügyi ellátásban részesülni.

Az Információs társadalom kialakítása napjaink modernizációs folyamatának alapeleme a vidéki környezetben is. A kommunikáció napjainkban nemcsak emberi igény, hanem emberi jog is. A kormányzat feladata, hogy a kor színvonalának megfelelő tájékoztatással és eszközök, lehetőségek biztosításával felkészítse a társadalmat az új eszközök és módszerek alkalmazására a mindennapokban, a gazdaságban, az információhoz való hozzáférésben és a közigazgatásban.

A vidék sajátos helyzete ezen a területen is sajátos megoldásokat igényel: kiemelt fontossággal bírnak mind az infrastrukturális fejlesztések (távközlési és informatikai eszközök), mind az eszközök használatát tanító oktatási programok. Ugyanakkor minden fejlesztés esetében szükségesnek mutatkozik annak feltérképezése, miként válhatnak ezek a fejlesztések gazdasági szempontból hosszú távon önfenntartókká, vagy milyen mértékben vállalja magára a helyi közösség ezek részleges finanszírozását.

A távközlési és informatikai infrastruktúra és szolgáltatások területén a vidék továbbra is elmarad a város mögött. Ezért az RMDSZ feladata, hogy szorgalmazza a vidéki közösségek fejlesztését:

- kormányzati szerepvállalása, vagyis a Távközlési és Információs Technológiai Minisztérium révén, így megteremtve annak feltételeit, hogy a már elkezdett programok folytatódhassanak;

- a magyar állam támogatása révén, hiszen így további kapcsolódási pontok jöhetnek létre.

Az RMDSZ a következő konkrét feladatok megvalósítását tűzi ki célul:

- azon vidéki magyar települések meghatározása, amelyek részt vehetnek a Községi Tudásháló Projektben, e települések felkészítése a pályázásra;

- minden célcsoport felkészítése a Strukturális Alapokból származó, az információs társadalom kiépítését és fejlesztését célzó támogatási programok igénybevételére;

- a már elkezdett tevékenység folytatásaként további (Hargita-Háló és Bihar-Háló típusú) Regionális Hálók és vidéki kapcsolódási pontok kiépítése;

- a különböző forrásokból származó támogatások, lehetőségek összehangolása, hogy lehetőleg minden magyarok által lakott terület informatikai fejlesztésben részesüljön.

A civil szervezetek nem maradhatnak meg az alapítványi formáknál, a helyiek kezdeményezőkézségére és felelősségvállalására van szükség, a minták szórása, tudatosítása fontos.

A vidéken élők elfogadható életszínvonalának a biztosításáért szükséges egy tudományosan megalapozott, időtálló, politikai irányzatoktól független agrárstratégia kidolgozása. A stratégia szerves része az európai intézmények által biztosított strukturális és kohéziós alapok minél jobb kihasználása.

A Szövetség kormányzati szerepvállalásának köszönhetően a Távközlési és Információs Technológiai Minisztérium révén lehetőség nyílt a magyar vidékek további informatikai és távközlési fejlesztésére. A szaktárca 70 millió dollár értékű *Közösségi Tudásháló Projektje* révén világbanki támogatással települési hálózatokat hoz létre, melyek keretében az adott települések közintézményeit (polgármesteri hivatal, iskola, kultúrház, könyvtár) kötik össze, a hálózat segítségével pedig további projektek valósulnak meg, melyek főként a település marketingjét, a lakók képzését és a helyi elektronikus gazdaság fellendítését szolgálják. 9 településen – közöttük Korondon – már kiépültek a rendszerek, a következő időszakban további 200 településen kerül sor ilyen jellegű fejlesztésre. Hasonló céllal olyan kezdeményezések is történtek, amelyek vállalkozókat vonnak be a vidéki infrastruktúra fejlesztésébe és a helyi hálózatok kiépítésébe.

Az információs technológia által kínált lehetőségek vidékre juttatása terén az RMDSZ jelentős előrelépéseket tett. Ebben nagy szerepet játszott a magyarországi Informatikai és Hírközlési Minisztérium azáltal, hogy az anyaországban elkezdett programjait kiterjesztette a határon túli régiókra is (*Szülőföldön az információs társadalomba* program). Így 2004 és 2005 folyamán több mint 150 magyarok által lakott vidéki településen fejlődött az informatikai infrastruktúra (számítógépek, nyomtatók), ugyanakkor több mint 90 település esetében a világhálóhoz való csatlakozás is létrejött. Hargita-Hálót és Bihar-Hálót építettünk a települések közötti hatékonyabb kommunikáció fejlesztése céljából. Fejlesztéseink vidéki iskolákba is eljutottak. Több mint 40 vidéki oktatási intézmény kapott támogatást. Ezzel párhuzamosan fontosnak tartjuk a szolgáltató jellegű tartalomfejlesztést. A létrehozott internetes portálok a vidék informálását is kiemelt módon kezelik.

Fontosnak bizonyul továbbá a *tudásközvetítés* lehetséges módozatainak a mérlegelése és kihasználása.

1. A magyarországi és az általános európai vidékfejlesztési gyakorlat széles körű megismertetése, az anyaországi modell-térsegek meglátogatása,

erdélyi vándortanfolyamok és megyénként szervezett konferenciák egyaránt hasznosak lehetnek.

A tudástranszfert szolgáló együttműködésre számos uniós pályázat is lehetőséget ad, úgy látom, ezt is jobban kellene tudatosítanunk határon innen és túl. Ezzel együtt érdemes szorgalmazni a közvetlen *kistérségi kapcsolatok* bővítését.

2. A magyarországi *Nemzeti Vidékpolitikai Tanács* megalakulásával az erdélyi vidékfejlesztés komoly partnerre találhat, hiszen a Tanács nemzetközi kapcsolatokat épít ki és tart fenn a hasonló feladatkörű szervezetekkel. A Tanács összegyűjti és terjeszti – elektronikus és nyomtatott sajtó útján – a nemzetközi gyakorlatban, Európában és Magyarországon már megvalósult eredményes vidékpolitikai és vidékfejlesztési mintákat, segíti a vidékpolitikával kapcsolatos ismeretterjesztést és tájékoztatást.

3. Hatékony tudásközvetítési eszköz lehet az *internetes tapasztalatcsere* is. A legsikeresebb vidékfejlesztési projektek összegyűjtése egy portálra (helyi gazdaságfejlesztés, vállalkozásfejlesztés, turizmusfejlesztés, közösségfejlesztés, örökségvédelem, építészeti és környezeti kultúra stb). A modell-projekteket bemutató portál kiegészülhetne egy Kárpát-medencei kistérségi fórummal.

4. A médiának kétféle dolgot kell közvetíteni: *technológiákat* és *hiteket*. Technológiákat a vidék felzárkóztatásához szükséges információkkal és hiteket ahhoz, hogy a vidék társadalma képes lesz megfelelni az uniós csatlakozással keletkező újszerű kihívásoknak. Az erdélyi vidékfejlesztésnek csak az a média lehet a partnere, amely képes segíteni a települési-térségi jövővi-ziók kialakításában. Az anyaországi televíziók vidékfejlesztési műsorai tematikai mintákat is adhatnának az erdélyi médiának, s emellett lehetne megszervezni – akár vándortanfolyamokon, de az egyetemi kommunikációs képésben mindenképp – az erdélyi helyi és regionális média szakirányú beavatását. Nem ártana emellett a vidékfejlesztés szereplőit, például a kistérségi menedzsereket média ismeretekkel ellátni, akár egy-egy előadás révén, konferenciáik alkalmával.

Összefoglalás

Az RMDSZ vidék- és falufejlesztési elképzelései érvényesültek a *kormánykoalíció programjában*. Ennek eredményeképpen a kormány a következő célokat kívánja megvalósítani a következő politikákkal:

1. a földbirtokreform véglegesítése;
2. a falusi gazdaságok kereskedelmi jellegű, családi mezőgazdasági farmokká való alakulásának ösztönzése, a középosztály kialakítása vidéken;

3. a mezőgazdasági termelők hatékony pénzügyi költségvetési támogatása;
4. a mezőgazdasági termékek értékesítésének támogatása piaci rendszabályok révén;
5. a falvak fejlesztése és korszerűsítése;
6. a halgazdaság fejlesztése ;
7. az erdők fenntartható fejlesztése;
8. az intézményi reform.

A felsorolt célok megvalósítása érdekében szükséges intézkedések részletesen a kormányprogramban megtalálhatók, olvasni az RMDSZ honlapjáról is lehet.

A 2004 decemberében indult választási ciklusban kialakult a kormánystruktúra, és a politikailag kiharcolt pozíciók lehetőséget adtak, arra hogy az RMDSZ fejlesztéspolitikai téren áttörést kísérelhessen meg. Ez meg is történt, és tízhónapos munka eredményeként, 2005. október 21-én sikerült elfogadtatni a román kormánnyal az Országos Területfejlesztési Koncepció irányelveit. Nem véletlenül történt mindez a magyar és a román kormány együttes ülésén, mert megközelítésünkben és bemutatott koncepciónkban sok vonatkozásban követtük a magyar területfejlesztési politika tapasztalatait. Ez a koncepció egységes rendbe kívánja állítani az ország, a régiók, a megyék, a kistérségek és a települések célrendszerait. Kiemeli és alapkövetelményként kezeli az együttműködést és az összehangolást, az egymásra figyelmet és a költségkímélő térségi összefogást. Ezeket az elveket nemzetközi szinten is követendőnek állítja, amely teljes mértékben összhangban van az EU tervezési-programozási követelményeivel éppúgy, mint a minket különösen érdeklő szomszédsági viszonylatokkal is. Erről beszélhettünk Prágában, Luxemburgban, Brüsszelben, Sopronban vagy Bristolban, ahol alkalmunk volt az európai, illetve a V4-es országok területfejlesztési minisztereivel való tanácskozássra.

A munkaanyag a vidék, a falu helyzetével kapcsolatos részletes leírást és javaslatokat fogalmaz meg, amelyek irányadóak mindenki számára, aki felelősségteljesen gondolkodik jövőnkéről. Világosan látható, hogy a fejlesztési politikák, melyek közvetlenül határozzák meg jövőnket, választásokat, opciókat igényelnek. Ezek kialakítása próbára teszi a közösségek demokratikus beidegződéseit és reflexeit. Ma már kiterjedt szakértői munka nélkül nem szülehetnek jó és körültekintő tervek. Ezért fontos, hogy a kutatóközpontok, az egyetemi műhelyek, a civil szervezetek mielőbb bekerüljenek a politika kialakításának folyamatába. A kormányok kötelessége kialakítani az együttműködés kereteit és lehetőségeit.

Elérkezett az ideje, hogy megmozdítsuk az erdélyi társadalom egészét, hiszen a jövőtervezés felelősségét nem vállalhatja fel csak a politikum. Elérkezett az ideje, hogy ringbe szólítsunk mindenkit, akinek mondanivalója van Erdély jövőjét illetően. Erre mi készen állunk, és készek vagyunk a kezet és a feltételeket biztosítani.

Jegyzetek

¹Politikai munkaanyag, 3. munkapéldány.

A vidék és a falu helyzetéről szóló tanulmány összeállítására immár a hetedik hónapja történik. Ez idő alatt több változata született. Jelenlegi formájába viták során érlelődött.

Az anyag kerekedésével egy időben fogalmazódott meg bennem, hogy Erdély *gazdaságfejlesztési stratégiájának* a kiindulópontjában az ember, annak képzettsége, szakértelme, munkaereje kell, hogy álljon, akinek érvényesülését az infrastruktúra helyzete segíti vagy éppen gátolja.

A munka által létrehozott értékek maximalizálása a cél, melynek előfeltétele a minőségi iskolai, szakmai és felnőttképzés. Közép, illetve hosszú távú stratégiánk kiindulópontja a középiskolai képzés minősége és elérhetősége kell, hogy legyen, mivel jelenlegi konzervatív, lexikális tudásra alapozó iskolarendszerünk a jövő gazdasági kihívásaira nem ad választ, gazdasági szempontból nem biztosít versenyelőnyt.

Tisztában kell lennünk azzal, hogy sokan – koruk vagy egyéb szociális okok miatt – nem tudnak bekapcsolódni a képzési folyamatokba, ezért szükségszerű, hogy minden fejlesztési elképzelésnek legyen egy szociális dimenziója is.

Az infrastruktúrának erős gazdaságfejlesztési szerepe van, de önmagában nem teremt értéket. Az értéket, melytől az egyén, a közösség jóléte függ, az emberek tudására épülő munka hozza létre. Ezért tanulmányomban az embernek, a tudásnak és a minőségnek van központi szerepe.

²Nyilvános térként lehetne – hamis illúziók és prüdség nélkül – kategorizálni a vásárt és a kocsmát is, ám ezek nem intézmények. A szövetséget a cégbíróságon bejegyzett alapszabályokkal, a törvények alapján működő szervezet, ezért intézmény.